

քան մէջ գտնէ մի քանի մանրամասնութիւններ ահա այս կերպով կ'ընդերառուին, որ ոչ սակաւ շահաբեր են գրասիրաց:

Երանի՜ քէ Հայագգի ամեն Ամիրաներոս ե իշուքանէրիարի վրայ ժամանակակիցք մանրամասն գրիկն ե գրածիկն ձեռքերնիս բլրար: Ո՛չ ապաքեն Ազգային պատմութեան վերջին շրջանները աւելի ձոխ, աւելի օգտաշատ պիտի ցոցադրուէին ապագային:

Առ այժմ կը մնայ մեզ նուիրել ընթերցողաց *tale quale* էր իսկութեամբն առանց սրբագրելոս, և ինչ ինչ ծանօթութիւններ աւելցնելով: Եւ երբ ըստ ընդունելութիւն գտնէ ներկայս, կը խոստանանք նոյն գրչի վիպերգներէն օրինակել ոչ յոյն տպագրութեան ոչ նուազ հատրնութի մի նա Վլաստանի Թանրադէպի մը առթիւ շարագրելու:

ԳՐԻԳՐ Ծ. Վ. ԱՅՐԵՆԵԱՆ

ԳՈՒՂԵՍՏ ԵՒ ՆԵՐՐՈՂՆԵԱՆ

Ի վերայ այժմեան շէվրէթլու Սուլթան Սէլիմ արքային ալ Օսմանեանն ե ի վերայ ազգիս մերոյ պարծանաց տեղւոյ՝ Մահմետի Տաղ մականունանեալ լուսաճողի Նիկողայոս Ամիրայի, որդի արհեստահար պայազատի բարեպաշտոն՝ Առաքել Ամիրայի ի Կարմրկապ գեղջէ Ակնայ, Կոստանդնուպոլիս եկելոյ. վասն անձամբ և արդեամբ փութ առնելոյ սոցա դերաշինութեան վառօդի և այլոց նորանոր գիտից:

Սուլթան Սէլիմ արքայն արթուն գիտնամեծար այր բանիւրուն գիրիս հանգիստ պահել համբուն յաւուրսըս իւր միշտ գործէ գուն:

Որպէս ասէ մենն իմաստուն իմաստութիւն շինեաց իւր տուն որք ի սոցին զացնն յանուն գործք մեծամեծք եկեալք ի հուն:

Յորոց մինն է վառօդ շինել ընդէմ հողմոյ նաւըս շինել և զանազան չարի յօրինել ըստ լատինաց չուխայս հինել:

Արդ սկստայց գորոց ճառել հիւանալիս ձեզ բաղբառել հեղու շնորհ Տեառն առաւել ի Մահմետի Տաղն Առաքել: Զատինէն տոհմին ծաղիկ բուսեալ առ ոտս ուրուք չիք ինչ ուսեալ աստ ի քաղաք Ղկնայ իրուեալ առ Ալքային բարեխօսեալ:

Նախ գործարան մի նորոցք յոր էր ոմն ի Լատին ազգէ զոր մերձ նախկին տեղւոյն կանգնէ և օսմանցոց կարի օգնէ:

Անդ տայ շինել մեծ ճախարակ ութսուն երկու տոփլօք՝ յարակ՝ գնիթ վառօդին ծեծել բարակ ձի կամ շորի վարեալ միակ:

Զուր համբաւոյ սորին միայն լուեալ չքեղ հզօր արքայն զայ մեծ փառօքն ի գննել զայն և պարգևօք պատուէ գծառայն:

Ընդ որ հաճեալ և հաւանեալ գիշող նորին գովաբանեալ զԱզատլուն եւս նմա յանձնեալ յոր նախ Լատին ոմն էր բունեալ

Անդ գերազանց եւս շինեալ զի երկերիւր տոփլօք վարեալ զորս ի կայմին վերայ շարեալ շրով գործըն կատարեալ:

Պորփիւր քարեայ սանդ վառօդին և տոփիլքն թուճ ըստ նիւթին. որք ի կայմէն ձգին յօդին համակշիռք ամանեքին:

Մինչ փորձ փորձողքն ի փորձ արկին թէ՛ որ իցէ օգուտ մարտին թէ՛ առօդ սորին զօրեղ տանք քան զվառօդ խնկիլիզին:

Եւ աստ դիմէ արքայն հզօր ի տեսնել զայս ըզգիւտ նոր կոչէ յատեան իւր ահաւոր ըզհանի Տաղն արհեստաւոր

1. Մահմետի կամ մրդուի կարծեմ Արարելէն ծաղումն իւր թէ ըլլար մուգամտութի. «արեալ» ուխտաւորն նշանակութեամբ, Գաւտիս բառն որ սուրբ կը նշանակէ, կամ Գուտս բառն որ սրբաւայրը կամ նրուսաղէմը կը նշանակէ և այն ատեն մուգամտի ձեռք նախընտրէ կ'երեւի, որով նրուսաղէմից, երուսաղէմ գիացող կը նշանակէ. Տճ. Ղահի, որ եթէ Յաւարէն Ալիին զայ նոյն իմաստը կու տայ:

2. Մահմետի Առաքել Տաւ Ամիրայ ծնած է 1753ին, Ան Գաղաթի Կամարակապ գիւղի 1788ին Այի Սահփանսի վառօդարանին մէջ կ'աշոյզի ճախարակ շինել վառօդի դերապատրաստութեան համար: Մինչ Եւրօ-

պաղի մը՝ Վ. Բ. Կայսրէն արտօնուած ըլլալով՝ չէր յաշտօնաւոր 1795ին Ազատլուի վառօդարանին վառօդապետ կ'անուանուի, ուր նախապէս լատին մը կայ եղբոր: 1805ին Մ. Առաքել Տաղի գործարանէն ելած ասուեալ վերաբեր մը հաղնելով՝ Վ. Բ. Կայսրէն Սուլթան Սէլիմի՝ կ'այցնէ գնեցն Ղազալու (գեղէ կ'Գ. Պոլիս), 1812ին կը մտնի Ալաշուր իր անը մէջ, և կը թաղուի Օրթաթէօյի գերեզմանատունը, 17 տարի վառօդապետութեան պաշտօնով երեք հզօր կայսերաց ծառայիչէն ետք:

3. Տօփլօք = տոփիլ:

4. Յարակ = յարակից. հնա. կից:

Ըզհաւանելն ում ծանուցեալ
զինքըն սիրող նորին ցուցեալ
զոր պարգեւօր ճոխացուցեալ
քաղցր լեզուաւ բարձրացուցեալ
Հրամայէ իսկ բերել յատենան
գերկու որդիսն հաճի Տաղեան
որք մինչ փութով յառաջ մատենան
երկրպագեալ յետս զատենան
Անդէն առատ ոռժիկ կապեաց
հօր և որդւոյ և ընտանեաց
ազատ լինել հըրամայեաց
յամէն հարկացն արքունեաց։

Ապա բազումք յայլոց ազգաց
զայլին ի տես ճախարակաց
դրուատելով ըզգիւտ մտաց
փառք տային Տեառն շնորհաց։

Յոյժ զարմացման է արժանի
երբ վառօղբն շրով շինի
զի այն լատին խառնէր օղի¹
որով լինէր զինն յոյժ աղի

Գործ մի եւս իբրու երրորդ
մտաց թուեալ հակառակորդ
շինէ զնաւ մի յոր երկնաւորդ
վարէ ընդդէմ հողմոյն ուղղորդ

Ի մէջ նորին չարի յօրինէ
նովաւ դիւրին ուղղէ թիւրէ
յամէն կողմունս տնօրինէ
և ուր կամի յայնկոյս վարէ

Դարձեալ զհւտ մի հիւանալի
որ առ վառօղն արուեստալի
միայն դարձմամբ ճախարակի
գործ բազմազան անդ կատարի։

Նախ գործելին ի նմա ծնծի
ի խոշորէն մանրն շոկի
և ծծումբ որ ի գործ զնի
փոշնման մանրեալ լինի։

Նաեւ վառօղն որ անդ մաղի
ինքնին ի հինգ մամն բաշխի
խոշորն է ի չափ կանեփի
և միջակն է նման ոսպի։

Միւսն ալ փոքր ի վայր հոսի
և այլ մանրն զետ ըզփոշի.
ի վառօղին ճիւղայն լինի,
որ ըստ գունդոյն վառեալ փայլի։

Այս ամենայն որ արդ պատմի
գործ է միայն ճախարակի
զոր դարձուցեալ միակ շորի
կառավարմամբ շորակարի։

Արդ այսոցիւք հուշակեցեալ
անուամբն ազգ մեր յոյժ բարձրացեալ
զի յԱրքայէն տիւր² սիրեցեալ
հաւատարիմ

Յերկ վեց հարիւր և զոյգ եօթնի³
տանկաց յատուկ լեալ սէնէի
յերեքտասանն զիլ գատէի
կատարումն գործոյս լինի։

Ըզսա Հիւսէյին փաշայն նախկին
կոչէ յիւրում ժամանակին.
ըզժողովեալ շուրսն ի նաւին
դիւրաւ հեղուլ ի ծով կըրկին։

Հըրամայէ ի բան կակուղ

հնարել նաւուց այնպէս շրմուղ
որ զբազում շուրսն ի միջոց սուղ
հեղուլ ի ծով կայցի պտուղ։

Բազմահանճար նըբազնին
հան ի կատար ըստ հրամանին
որ յառաջն էր գործ յիսունն
երկու արամբք արդէն լինին։

Եւ պըրընձի հարթ տախտակաց
վասըն նաւուցըն յատակաց
հատտէ⁴ մի եւս էր ի հարկաց
շինեաց և զայն որպէս խոկաց։

Սոյնպէս սղոցման գործի շինեաց
վասն ատաղձիցըն Արքունեաց
փոխան բազմաց ինքն աշխատեաց
և ըզնոսին արդ ազատեաց։

Նաեւ անդէն չարի յօրինեաց
և զուռմսըն նովաւ ծակեաց
համանգամայն և ճիւղայեաց
որով զգրուեսն ամրափակեաց

Քանզի յառաջ ի լատինաց
եկին բազումք ի վարպետաց
և ոչ գտեալ հընար ծակաց
ոսկիս խնեալ փախեան ի բաց։

Եւ զկնի հինգ վեց ամի
չուխայս շինել սկսանի
պատուական և զարմանալի
որ քան զամենն լաւ գտանի։

Չէ գնացեալ յԵւրոպիա
ոչ ի Փարէզ կամ յԱնգլիա
չէ աշակերտ ուրումն անհա
այլ է վերին նշորհացն ապա։

Սուլթան Սէյիմ արքայն տեսեալ
ըզչուխայսըն և հաւանեալ
զարդեանցըն կէս սըմա յանձնեալ
յորդւոց յորդի հաց պարգեւեալ։

Այս ամենից տեղեկացեալ
մեծաւ սիրով տակեցուցեալ
առ տէրութիւնս առաքեցեալ
իւր ծառայիցըս պարծեցեալ։

Որում և սմա Տէր տացէ կեան
պահեալ ամփոքժ յամէն վայրկեան
որ տուողն է իմաստութեան
ուս փառք պատիւ միշտ յաւիտեան։

Որ ետ զայս նոր Բէսէլիէլ
ազգիս մերում ի վայելի
ուր և իցէ սովաւ պարծել
մըտիցն ելից օգնել մաղթել։

Արդ այս զովեստ զոր տողեցի
եղբօրորդիս Նաղաղվանցի
թէ և սակաւ ինչ պատմեցի
բաւ սիրելեացդ համարեցի։

1. Գծուած երկու տողեր. իսկ սա և զայն ձըրով
նայեալ և քամ զմորայմ զօրիդ կազմեալ .

2. Տէր = յոյժ .

3. ՎՄՎ = 1798 .

4. Հատտէ Տաճկերն բառ է կը նշանակէ թիւ կամ
պղնձ տախտակ բարձրանելու գլամ .